

УДК 344.2; 341.64

DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-48-2-236-248>

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ В
КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ РИМСЬКОГО СТАТУТУ
МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ**

Татаренко І.В., Котова Л.В.

**CRIMINAL LIABILITY FOR WAR CRIMES IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF
THE IMPLEMENTATION OF THE ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL
CRIMINAL COURT**

Tatarenko I.V., Kotova L.V.

Стаття присвячена комплексному аналізу поняття та ознак категорії «воєнні злочини» та визначенню особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини в Україні в умовах імплементації норм Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС). З огляду на зростання кількості воєнних злочинів, скоєних під час російсько-української війни, питання ефективного переслідування винних стає надзвичайно актуальним для правової системи України. Основна мета статті полягає в дослідженні механізмів притягнення до відповідальності осіб, причетних до таких злочинів, через призму міжнародних стандартів, закріплених у Римському статуті. У роботі розглядаються основні виклики, з якими стикається Україна в процесі імплементації цих норм, зокрема проблеми законодавчого регулювання та прогалини у національному законодавстві. Автори акцентують увагу на тому, що хоча Україна не є повноправним учасником Римського статуту, вона визнала юрисдикцію МКС щодо злочинів, скоєних на її території, що створює підґрунтя для притягнення винних до міжнародної кримінальної відповідальності. Увага приділяється також аналізу наявних проблем, пов'язаних з гармонізацією національної правової системи з міжнародними стандартами у сфері кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Особливо підкреслюються труднощі в доказуванні таких злочинів, а також у координації зусиль між національними органами влади та міжнародними організаціями. Важливим аспектом дослідження є виявлення юридичних перешкод, що заважають ефективному переслідуванню воєнних злочинців, зокрема тих, які беруть участь у військових діях на території України.

Стаття також містить пропозиції щодо вдосконалення правової бази України, з метою підвищення її здатності забезпечити справедливість і невідворотність покарання за воєнні злочини. Окремо наголошується на необхідності внесення змін до Кримінального кодексу України з урахуванням положень Римського статуту, що дозволить більш ефективно застосовувати національні та міжнародні механізми кримінальної відповідальності.

В цілому дослідження спрямоване на виявлення шляхів вдосконалення національного законодавства у сфері притягнення до відповідальності за воєнні злочини та забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у галузі міжнародного кримінального права.

Ключові слова: *воєнні злочини, елементи злочинів, імплементація, міжнародне кримінальне право, Міжнародний кримінальний суд (МКС), кримінальна відповідальність, переслідування воєнних злочинців, порушення законів та звичаїв війни, Римський статут.*

Постановка проблеми. Відповідно до даних з Єдиного державного реєстру судових рішень у період з 24.02.2022 до 11.10.2024 судами першої інстанції було розглянуто 96 кримінальних проваджень за ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» Кримінального кодексу України (далі – КК). Натомість за вісім років військового конфлікту з 2014 року було винесено лише три вироки за цією статтею, а до цього часу відповідний склад кримінального правопорушення залишався «мертвою нормою» закону про кримінальну відповідальність.

21 серпня 2024 року Верховна Рада України прийняла закон про «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» [1]. У Римському Статуті Міжнародного Кримінального Суду (далі – статут МКС) не лише визначається юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів, а й також надається тлумачення цього поняття та перелік діянь, які ним позначаються. Враховуючи контекст міжнародного збройного конфлікту та різке підвищення кількості кримінальних проваджень за ст. 438 КК України необхідно дослідити вплив ратифікації статуту МКС на кваліфікацію діянь за цією статтею особливої частини Кримінального Кодексу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми визначення поняття, ознак та відповідальності за воєнні злочини виступають предметом наукових досліджень Л.Л. Гончаренко, Л.В. Котової, В. М. Лисик, Є.С. Логвиненко, М.В. Піддубної, О.О. Радової, В. М. Репецького, О. В. Столярського, Г.В. Татаренко. Питання відповідності кримінального законодавства

України нормам міжнародного кримінального права, зокрема і стосовно воєнних злочинів, досліджували такі науковці, як В. А. Базов, В. М. Боровенко, М. М. Гнатовський, Н. А. Зелінська, Т.Р. Короткий, І. О. Колотуха, М. П. Куцевич, В. О. Миронова, В. П. Пилипенко, П. І. Репешко, М. О. Стефанчук, М. І. Хавронюк та інші.

Підготовка до ратифікації та сама ратифікація Україною Римського статуту спричинили пошук уваги до проблеми з боку правозахисних та гуманітарних організацій, наприклад, з'явилися дослідження, здійсненні Центром прав людини Zmina [2], організації «JustGroup» [3]; МКЧХ [4].

Не залишилися по за увагою проблеми особливостей кваліфікації воєнних злочинів за міжнародним та національним законодавством і з боку Офісу Генерального прокурора [5], Верховного Суду [6], Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим [7].

Метою даного дослідження є комплексний аналіз кримінальної відповідальності за воєнні злочини в Україні в умовах імплементації норм Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Особливий акцент робиться на виявленні проблем та прогалин у національному законодавстві, які ускладнюють ефективне переслідування воєнних злочинців, зокрема за злочини, скоєні під час російсько-української війни. Стаття спрямована на дослідження викликів, що стоять перед Україною в процесі гармонізації правової системи з міжнародними стандартами, та на пошук рішень для вдосконалення національної правової бази з метою забезпечення справедливості й невідворотності покарання за воєнні злочини.

Виклад основного матеріалу. Не зважаючи на те, що статут МКС не містить конкретних вимог щодо внесення змін до національного законодавства, у статті 70(4) на держави-учасниці накладено обов'язок розширити дію свого кримінального законодавства на злочини проти правосуддя, визнані Міжнародним кримінальним судом. Крім того, стаття 86 Статуту вимагає від держав співпрацювати з Судом у розслідуванні та переслідуванні таких злочинів, а стаття 88 передбачає, що держави-учасниці повинні мати національні процедури для всіх форм співробітництва [8]. Таким чином, очікується, що держави будуть керуватися принципом комплементарності, який передбачає, що держава, на території якої було скоєно міжнародний злочин, повинна мати можливість і бажання переслідувати винних.

Тому кожна держава має встановити відповідні правові норми, щоб здійснювати кримінальне переслідування зокрема за воєнні злочини, визначені у ст. 8 Римського статуту. Якщо ж держава не має відповідних положень у національному законодавстві, вона зобов'язана адаптувати його відповідно до Статуту. Інакше Міжнародний кримінальний суд відповідно до ст. 17 Статуту може мати юрисдикцію в конкретній справі навіть якщо у цій справі здійснюється розслідування або кримінальне переслідування державою, яка має юрисдикцію щодо неї, адже здатність держав належним чином здійснювати розслідування або кримінальне переслідування забезпечується зокрема наявною нормативно-правовою базою.

На шляху імплементації норм Римського Статуту МКС наша держава не стикається з браком зарубіжного досвіду, адже відповідне законодавство прийнято у більш ніж 40 державах.

Зазначимо, що у юридичній літературі досі точиться дискусія та існують різні точки зору та підходи щодо шляхів імплементації. Низка дослідників, використовуючи підхід, розроблений В.Г. Буткевичем [9, с. 32], пропонують виділяти не форми, прийоми чи способи національно-правової імплементації, а процедури узгодження внутрішньодержавних правових актів з міжнародно-правовими приписами як процес імплементації, відносячи до неї посилання, паралельну правотворчість, уніфікацію, перетворення, створення спеціального правового режиму, скасування внутрішньодержавних актів, які суперечать міжнародним зобов'язанням.

На думку фінського юриста М. Шейніна, прийом національно-правової імплементації, коли держава може приєднатися до вже укладених міжнародних угод, у розробленні тексту яких вона участі не брала можна позначити терміном «транскрипція» (transcription) [10, с. 327]. Вчений А. Галабурда погоджується з фінським дослідником та вказує, що запропонований термін фактично відображає суть прийому рецепції, яка полягає в текстуальному відтворенні положень міжнародної угоди [11, с. 327].

Аналіз цих та інших думок вчених щодо зазначеного питання, дозволив зосередитися на найбільш поширених підходах імплементації міжнародно-правових норм у національну правову систему, до яких відносять: 1) рецепцію, коли нормотворчий орган держави дослівно відтворює міжнародно-правову норму в статті нормативно-правового акта; 2) трансформацію, яка полягає в адаптації тексту міжнародного правового акта або його окремих статей з прийняттям на цій основі норм національного права; 3) відсилання, коли у внутрішньому нормативно-правовому акті міститься посилання на міжнародне

право як джерело, що регулює відповідні відносини [12, С.150].

Перший підхід застосовано у Федеративній Республіці Німеччина, де було прийнято окремий Кодекс злочинів проти міжнародного права від 26 червня 2002 року. В ухваленому федеральним парламентом нормативно-правовому акті друга глава присвячена відповідальності за воєнні злочини, які за аналогією зі статутом МКС поділяються на наступні групи: 1) воєнні злочини проти особи 2) воєнні злочини проти власності та інших прав 3) воєнні злочини проти гуманітарних операцій та емігрантів 4) воєнні злочини, що полягають у застосуванні заборонених методів ведення війни 5) воєнні злочини, що полягають у застосуванні заборонених засобів ведення війни [13].

Водночас Німецький Кодекс передбачає криміналізацію діянь незалежно від того, чи є збройний конфлікт міжнародним або не міжнародним, натомість підхід, застосований у Римському статуті, що базується на Женевських Конвенціях 1949 року, передбачає, що ряд діянь є воєнними злочинами лише в умовах міжнародного збройного конфлікту.

В Республіці Молдова законодавець пішов шляхом доповнення особливої частини Кримінального Кодексу низкою складів воєнних злочинів, які також розподілено на категорії у відповідності до ст. 8 Римського Статуту.

Положення польського Кримінального кодексу, що регулюють військові злочини, значно відрізняються від норм Римського статуту (ст. 122 КК Польщі охоплює менший обсяг злочинів, ніж ч. 2 ст. 8 Статуту). Зокрема, відповідальність настає лише за використання заборонених методів та засобів ведення війни, включаючи напади на незахищені об'єкти, такі як демілітаризовані зони. У КК Польщі також передбачена відповідальність за військовий вандалізм і

призов осіб молодше 18 років (на відміну від Статуту, який встановлює нижню межу в 15 років). Однак польський кодекс не передбачає відповідальності за переселення окупаційною владою власного населення на окуповані території, обмежуючи покарання лише випадками переселення ворожого населення.

Досвід імплементації Римського статуту державами-учасницями показує, що більшість країн реалізували його положення через інкорпорацію, тобто шляхом прямого відтворення норм. Окрім цього, деякі держави застосували метод відсилання. Наприклад, у Законі Нової Зеландії про міжнародні злочини та Міжнародний кримінальний суд зазначається, що воєнні злочини визначаються відповідно до статті 8 Римського статуту [14].

Стандартом національного кримінального права, який використовується, зокрема, при ратифікації міжнародних договорів України, є норма ч. 6 ст. 3 Кримінального кодексу [15], де встановлено, що зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно шляхом прийняття законів, які вносять зміни до цього Кодексу, кримінального процесуального законодавства України або законодавства про адміністративні правопорушення. Наведене означає, що зміна правового регулювання кримінальної відповідальності за воєнні злочини вимагає редакції закону про кримінальну відповідальність.

Відтак, цілком слушно в законі «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» момент набрання чинності цим міжнародним договором для нашої держави пов'язано із з набранням чинності законом про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів [1]. На момент написання цієї статті таким є прийнятий за

основу президентський законопроект № 11484, де запропоновано низку нововведень щодо кримінальної відповідальності за воєнні злочини [16].

Головною новацією даного законопроекту є доповнення Кримінального кодексу України новою статтею 442-1, яка передбачає встановлення кримінальної відповідальності за злочини проти людяності, що відповідатиме статті 7 Римського статуту. Також пропонується внести зміни до частини 1 статті 442 Кримінального кодексу, узгоджуючи її з текстом статті 6 Римського статуту. Це передбачає, що, окрім дій, які вже зазначені в чинному законодавстві, кримінально карані також буде заподіяння психічного розладу з метою часткового або повного знищення будь-якої національної, етнічної, расової або релігійної групи.

У відповідності до статті 70 Римського статуту, що регламентує «Злочини проти відправлення правосуддя», пропонується внести відповідні уточнення до статей 376 та 384 Кримінального кодексу, які дозволяють державам передавати провадження стосовно злочинів, що перешкоджають розслідуванню та розгляду справ Міжнародним кримінальним судом.

Зміни до Кримінального процесуального кодексу України, що впливають із поправок до Кримінального кодексу, визначають, що слідчі органів безпеки відповідатимуть за досудове розслідування злочинів, передбачених новою статтею 442-1, з можливістю проведення спеціального досудового розслідування у відповідних випадках.

В контексті ст. 438 Кримінального кодексу «Порушення законів і звичаїв війни» оновлення зазнала лише її назва, яку пропонується змінити на «Воєнні злочини». Цілком погоджуємось із висновком Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Раду України, що

означений законодавчий підхід сам по собі не вирішує питання належної узгодженості положень національного кримінального права з Римським статутом [17]. Принагідно зауважимо, що таке перейменування, пов'язане з ратифікацією Статуту МКС, не відобразить всієї множини діянь, які охоплюються цією статтею особливої частини КК.

Так, поняттям воєнні злочини відповідно до ст. 8 Римського Статуту охоплюються грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., а також інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права. Натомість у ч. 1 ст. 438 КК встановлено відповідальність не за всі з зазначених діянь, а лише за ті порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. До того ж одна з форм діяння - вигнання цивільного населення для примусових робіт - не є воєнним злочином за Римським Статутом.

Не зважаючи на те, що диспозиція статті 438 КК України залишається незмінною, вважаємо, що склад цього кримінального правопорушення все ж зазнає трансформації у зв'язку з набранням чинності для України Римським Статутом МКС, а також змінами, що запроваджуються до загальної частини Кримінального Кодексу.

Водночас пропозицію передбачити у диспозиції ч. 1 ст. 438 КК наявність плану чи політики або широкомасштабного вчинення воєнних злочинів, висловлену у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Раду України, не вважаємо обґрунтованою. Дійсно, стаття 8 Статуту МКС вказує на те, що Суд має юрисдикцію щодо військових злочинів,

зокрема за наявності плану, політики чи широкомасштабного вчинення.

Водночас національні правові системи не зобов'язані дотримуватись такого підходу, оскільки це обмежує їхню здатність розглядати ширший спектр військових злочинів. Такий підхід надто деталізує обов'язковий елемент об'єктивної сторони цього злочину (обстановку), звужуючи поняття військових злочинів. Погоджуємось в цьому контексті з висловленою у Керівництві з імплементації Римського Статуту позицією щодо можливості визначати серйозність порушення іншими факторами, крім плану чи політики, які не повинні бути обов'язковими для розгляду злочину на національному рівні [18].

Обумовлення кримінальної відповідальності за воєнні злочини їх широкомасштабним вчиненням в рамках плану чи політики здійснено у кримінальному праві Іспанії в якості підстави диференціації покарання. Так, встановивши, що у разі, якщо будь-яке з діянь, зазначених у відповідному розділі КК, є частиною плану або політики, або вчинене у великому масштабі, покарання призначається у верхній частині діапазону можливих санкцій (ст. 614 bis) [19]. Включення порогового значення у систему покарань дозволяє Іспанії виокремлювати найтяжчі воєнні злочини.

Різні підходи зустрічаються в науковій літературі щодо кримінально-правового значення Елементів Злочинів МКС, які відповідно до ст. 21 Статуту входять до застосовного права. Зокрема З. Загінєй-Заболотенко і О. Гладун висловили «наукову презумпцію», що контекстуальні обставини належать до такої ознаки об'єктивної сторони, як обстановка вчинення кримінального правопорушення, яка включає ситуацію міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту та зв'язок злочинного діяння з відповідним конфліктом [20]. З наведеною

оцінкою можна погодитися лише частково з наступних міркувань:

У п. 7 Загальної передмови до Елементи злочинів МКС щодо структури цього документу визначено, що контекстуальні обставини перераховуються в останню чергу. Останніми двома елементами для кожного воєнного злочину наводиться вчинення діяння в контексті збройного конфлікту певного виду, а також усвідомлення виконавцем фактичних обставин, що свідчили про існування збройного конфлікту. Якщо наявність збройного конфлікту певного виду дійсно співвідноситься з традиційним тлумаченням обстановки як «конкретних об'єктивно предметних умов, в яких вчиняється злочин» [21, с. 135], то усвідомлення виконавцем фактичних обставин, що свідчили про існування збройного конфлікту належить до суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Ратифікація Римського статуту призводить до необхідності визначитися з підходом до відповідальності військових начальників та командирів за вчинення воєнних злочинів. У чинному законі про кримінальну відповідальність міститься окрема форма діяння в складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 КК України – віддання наказу. При цьому законодавець утримався як від уточнення щодо спеціального суб'єкта, який може віддати цей наказ, так і від тлумачення, чи має такий наказ бути відданим в рамках законних повноважень.

Натомість у статті 28 Римського статуту Міжнародного кримінального суду врегульована відповідальність військових командирів та інших начальників за злочини, вчинені їх підлеглими. Схожі із нею положення викладені у запропонованій в законопроекті про внесення змін до

Кримінального Кодексу схожі новій статті 31-1 Загальної частини.

Зокрема відповідно до положень Римського статуту (ст. 28) у новій статті 31-1 КК України пропонується встановити відповідальність військових командирів та інших осіб, які фактично виконують командні функції, якщо вони не вжили належних заходів для запобігання воєнним злочинам або не повідомили органи досудового розслідування про їх вчинення.

Розбіжності, однак, наявні стосовно регламентації умов, за яких військовий командир підлягає кримінальній відповідальності за злочин, вчинений його підлеглими. Так, у п. (а) ст. 28 Римського статуту визначено, що командир несе відповідальність, якщо він «знав або за існуючих обставин повинен був знати» про злочини, які вчиняють або мають намір його підлеглі. На відміну від такого підходу в аналізованому проєкті закону передбачена відповідальність військових командирів за умови, якщо командир «достовірно знав або проігнорував» таку інформацію.

У Статуті МКС «достовірність знання» або факт свідомого ігнорування інформації застосовується до відносин начальника й підлеглого, не описаних у пункті (а) ст. 28 Статуту — це відносини, які не стосуються саме військових командирів і їхніх підлеглих, а стосуються цивільних начальників або керівників інших структур, які контролюють діяльність підлеглих. Такі відносини регулюються пунктом (б) статті 28 Римського статуту, де йдеться про відповідальність начальників, які не є військовими командирами, але мають фактичний контроль і владу над підлеглими в інших сферах.

Отже, щодо військових начальників за міжнародним кримінальним правом визнається обов'язок в залежності від фактичних обставин знати про вчинення їх підлеглими воєнних злочинів або про

наявність в останніх відповідних намірів. Відтак, вітчизняний законодавець звузив умови відповідальності командирів у порівнянні з міжнародно-правовим регулюванням, передбачивши серед умов настання кримінальної відповідальності лише достовірне знання або ігнорування інформації про злочин.

Статутом МКС визначено відповідальність командирів за дії осіб, які перебувають під їх «фактичним командуванням і контролем». Натомість внаслідок недоліків юридичної техніки у запропонованій статті 31-1 українського КК йдеться про підлеглих, які перебувають під «фактичною владою і контролем» командира. Значення слів «влада» і «командування» не є тотожним, при цьому поняття командування вбачається вужчим, адже ним описуються відносини, характерні для військових формувань.

У статті 31-1 КК України пропонується встановити відповідальність начальників, які не є військовими командирами, але їх відповідальність визначається не тільки на основі «фактичної влади і контролю» над підлеглими, як це описано в статуті МКС. Суттєвою відмінністю від цього є уточнення, що злочин має стосуватися діяльності, яка підпадала під фактичну відповідальність і контроль начальника.

Складність тлумачення наведених формулювань є наочною при спробі їх застосування до конкретних діянь. Наприклад, вчинення такого воєнного злочину як застосування отрути або отруєної зброї з високою імовірністю може не стосуватися діяльності, яка підпадає під фактичну відповідальність начальника. Ця обставина ніяким чином не перешкоджає наявності усіх передбачених Римським Статутом умов відповідальності цивільних начальників: такі особи можуть мати фактичну владу і контроль над підлеглими,

достовірно знати про вчинення або намір вчинити воєнний злочин, не вжити усіх необхідних і розумних заходів у межах повноважень для недопущення чи припинення вчинення злочину або для передачі цього питання до компетентних органів.

Прикладом більш гнучкого підходу в цьому питанні є положення вище згаданого німецького Кодексу злочинів проти міжнародного права, в якому, замість дослівного відтворення норм Римського статуту, передбачено менше додаткових умов для притягнення до відповідальності цивільного начальника: достатньо виключно «не запобігання» вчинення воєнного злочину підлеглим. Таким чином на національному рівні у ФРН криміналізоване ширше коло діянь, ніж у Статуті МКС.

Вважаємо доречним звернути увагу на пропозицію дослідників щодо проведення чіткого розподілу між ознаками кримінальних правопорушень 434 та ч. 1. ст. 438 статей ККУ з метою визначення критеріїв жорсткого поведіння з військовополоненими за нормами МГП та визначати жорстоке поведіння з військовополоненими як військовий злочин з суворим покаранням за нього [22, С.74-75].

Проект нового Кримінального Кодексу України містить Книгу одинадцятую «ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ», яка включає Розділ 11.4 [23]. Воєнні злочини в котрому надано класифікацію воєнних злочинів. Як зазначають члени Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи запропонована проектом класифікація здійснена «за критеріями виду порушень законів і звичаїв війни (грубі та інші серйозні порушення) і того, під час якого саме збройного конфлікту (міжнародного чи конфлікту неміжнародного характеру) ці порушення мають місце» [24,

С.392]. Проект КК отримав висновок від литовських експертів з рекомендацією ретельно проаналізувати, чи визначає розділ 11.4. кримінальну відповідальність за всі діяння, передбачені в повному переліку військових злочинів, визначеному Римським Статутом Міжнародного Кримінального Суду. [25, С.44].

Ще одним цікавим аспектом інституту відповідальності за воєнні злочини стануть питання законності амністії за ці злочини. чи можуть закони та угоди про амністію та практичні дії, що здійснюються на їх підставі, бути визнані де-юре або де-факто? Як зазначає Ясмін Накві «Амністії, спрямовані на припинення судового переслідування осіб, підозрюваних або обвинувачених у скоєнні військових злочинів, зазвичай оформляються у вигляді законодавчих чи конституційних актів держав або входять до складу договорів або політичних угод. Однак держави можуть використовувати й інші методи: вони можуть не допускати розгляду військових злочинів національними та міжнародними судами, наприклад, приймати рішення про нездійснення юрисдикції, Рада Безпеки може надати імунітет від покарання. Крім того, деякі принципи міжнародного права можуть забороняти судове переслідування за воєнні злочини (наприклад, недоторканність державних посадових осіб» [26, С. 293-294]. Національному законодавцю слід вже зараз виважено підійти до цього питання з урахуванням національного та міжнародного законодавства та практики, політичних аспектів. Амністія за серйозні міжнародні злочини, такі як геноцид, воєнні злочини і злочини проти людяності, часто розглядається як несумісна з міжнародними зобов'язаннями. В окремих країнах можуть бути прийняті закони про амністію для певних категорій злочинів, але їх визнання міжнародною спільнотою може варіюватися. Часто країни, що перебувають у конфлікті,

використовують амністію як інструмент для досягнення миру, але це може ускладнити міжнародні зусилля щодо справедливості. Амністія може бути частиною мирних угод, що дає змогу уникнути подальшого насильства. Однак, це може також викликати критику з боку правозахисників та міжнародної спільноти, якщо це призводить до безкарності.

У деяких випадках можливе застосування вибіркової амністії, коли амністуються лише певні особи або групи. Це може бути сприйнято як компроміс між потребою в справедливості і необхідністю стабілізації ситуації. Для того щоб амністія отримала міжнародне визнання, важливо, щоб вона була частиною ширшого процесу справедливості, який включає правосуддя, відшкодування жертвам і реформу системи правосуддя.

Висновки. Ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) стала значним кроком для України, що завершило тривалу 25-річну процедуру. Цей крок підтверджує прагнення України до інтеграції в європейське правове поле та забезпечення міжнародного правосуддя. Результати нашого дослідження підтверджують, що незважаючи на певний прогрес у приведенні національної правової системи у відповідність до міжнародних стандартів, Україна стикається з численними правовими та практичними викликами, які перешкоджають ефективному переслідуванню воєнних злочинців. Перш за все, ці проблеми стосуються недостатньої гармонізації національного законодавства з нормами міжнародного права, а також відсутності комплексного підходу до розслідування та судового переслідування осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів. Наразі постає питання необхідності внесення змін до українського законодавства, щоб забезпечити його відповідність міжнародним

стандартам. Це включає не лише уточнення складів воєнних злочинів, а й забезпечення механізмів захисту для українських військових від потенційно необґрунтованих обвинувачень. Рекомендується здійснити комплексну ревізію Кримінального кодексу України з метою імплементації положень Римського статуту, що сприятиме усуненню правових колізій та забезпечить ефективність розслідувань воєнних злочинів, а також розробити чіткі процедури взаємодії між національними органами та МКС, які забезпечать оперативний обмін інформацією і сприятимуть проведенню ефективних розслідувань. Запровадження нової статті 442-1 в Кримінальному кодексі України створює правову основу для притягнення до відповідальності за злочини проти людяності, що підвищує рівень захисту прав людини в Україні.

Успішна імплементація змін забезпечить ефективний симбіоз між національним та міжнародним правом, що сприятиме кращому розслідуванню та переслідуванню воєнних злочинців. Внесення цих змін також має на меті захист прав військовослужбовців Збройних сил України, забезпечуючи їм правовий захист у контексті можливих звинувачень у воєнних злочинах. Необхідним є забезпечення узгодженості між змінами в Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах, що, в свою чергу, підвищить ефективність роботи правоохоронних органів і забезпечить виконання міжнародних зобов'язань України.

Література:

1. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3909-20> (дата звернення: 19.10.2024).
2. Короткий Т.Р., Гнатівський М.М. Що таке воєнні злочини: визначення, історія

виникнення, закони та юрисдикція. URL: <https://zmina.info/instructions/shho-take-voyenni-zlochyny-vyznachennya-istoriya-vynyknennya-zakony-ta-yurysdykciya/> (дата звернення: 19.10.2024).

3. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина: методичні рекомендації. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf (дата звернення: 19.10.2024).

4. Воєнні злочини згідно з Римським Статутом Міжнародного Кримінального Суду та їх джерела в міжнародному гуманітарному праві-порівняльна таблиця. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2023/04/2023/6119/>

5. Головне про воєнні злочини. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://war.gp.gov.ua/crimes.html>

6. Воєнні злочини: особливості кваліфікації за міжнародним та національним законодавством. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_voen_zlochunu_NSHSU.pdf (дата звернення: 19.10.2024).

7. Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/verkhovna-rada-ukrainy-ratyfikovala-gumskyy-statut-mizhnarodnoho-kryminalnoho-sudu/> (дата звернення: 19.10.2024)

8. Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 18.10.2024)

9. Буткевич В.Г. Теоретичні основи взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного права: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. К., 1980. С. 32.

10. Kimmo N. Transforming International Law and Obligations into Finnish Criminal Legislation // Finnish Yearbook of International Law. Vol. X. Kluwer Law International, 2002. P. 327.

11. Галабурда Н. А. Імплементация міжнародних кримінально-процесуальних норм як форма впливу міжнародного права на національне право. *Актуальні проблеми держави і права*. URL: <https://dSPACE.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/>

566fb784-d8bb-437f-a54b-77b83443d75b/content (дата звернення: 19.10.2024).

12. Пилипенко В. П. Деякі питання імплементации римського статуту міжнародного кримінального суду у законодавство держав-членів. // *Правова система: теорія і практика*. 2020. № 4. С.147-153.

13. Germany, Act to Introduce the Code of Crimes against International Law of 26 June 2002, 26 June 2002 (2016).

14. Щербань Є. В. Деякі питання імплементации Римського статуту про Міжнародний кримінальний суд / Є. В. Щербань, Н. В. Камінська. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 138-143.

15. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14__ (дата звернення: 19.10.2024)

16. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього. Проект Закону. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/96f174ed-04e9-4506-a07f-a3e8e874d1aa> (дата звернення: 18.10.2024)

17. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України «про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 15 серпня 2024 р. № 11484. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2492878> (дата звернення: 19.10.2024)

18. International Criminal Law Guidelines: Implementing the Rome Statute of the International Criminal Court 28.01.2017 Centre for International Law Research and Policy (CILRAP). URL: <https://www.legal-tools.org/doc/e05157/>

19. Кримінальний кодекс Іспанії URL: https://documents.law.yale.edu/sites/default/files/criminal_code_spain.pdf (дата звернення: 19.10.2024).

20. Загинеї-Заболотенко З., Гладун О. Порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 кримінального кодексу України): особливості кваліфікації з урахуванням контекстуальних обставин. *Право України*. 2023, № 5, С. 117-132.

21. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін [та ін.] ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010.

22. Татаренко Г.В., Котова Л.В. Проблеми імплементації норм міжнародного гуманітарного права щодо правового статусу військовополонених. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2023. № 3. С.72-82.

23. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України/Draft of the new Criminal Code of Ukraine станом на 01 серпня 2024 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 20.10.2024)

24. Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П.П., Бакумов О.С., Баулін Ю.В., Бурдін В.М., Вишневіська І.А., Горох О.П., Гуророва Н.О., Марчук Н.О., Навроцький В.О., Пономаренко Ю.А., Стрельцов Є.Л., Хавронюк М.І. // За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с.

25. Висновок литовських експертів щодо проєкту нового КК України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/19/vysnovok-lytovskyh-ekspertiv-shhodo-proyektu-novogo-kk-ukrayiny.pdf> (дата звернення: 20.10.2024)

26. Накві Ясмін. Амністія за воєнні злочини: можливість міжнародного визнання. *Міжнародний журнал Червоного Хреста*. 2003. С.293-345

References:

1. Pro ratyfikatsiiu Rymskoho statutu Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu ta popravok do noho: Zakon Ukrainy vid 21.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3909-20> (дата звернення: 19.10.2024).

2. Korotkyi T.R., Hnatovskyi M.M. Shcho take voieni zlochyny: vyznachennia, istoriia vynyknennia, zakony ta yurysdyktsiia. URL: <https://zmina.info/instructions/shho-take-voyenni-zlochyny-vyznachennia-istoriya-vynyknennia-zakony-ta-yurysdyktsiia/> (дата звернення: 19.10.2024).

3. Standarty rozsliduvannia voiennykh zlochyniv. Zahalna chastyna: metodychni rekomendatsii. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf (дата звернення: 19.10.2024).

4. Voienni zlochyny zghidno z Rymskym Statutom Mizhnarodnoho Kryminalnoho Sudu ta yikh dzherela v mizhnarodnomu humanitarnomu pravi-porivnialna tablytsia. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2023/04/2023/6119/>

5. Holovne pro voieni zlochyny. Ofis Heneralnoho prokurora. URL: <https://war.gov.ua/crimes.html>

6. Voienni zlochyny: osoblyvosti kvalifikatsii za mizhnarodnym ta natsionalnym zakonodavstvom. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_voen_zlochunu_NSHSU.pdf (дата звернення: 19.10.2024).

7. Verkhovna Rada Ukrainy ratyfikovala Rymskyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu. URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/verkhovna-rada-ukrainy-ratyfikovala-rymskyi-statut-mizhnarodnoho-kryminalnoho-sudu/> (дата звернення: 19.10.2024)

8. Rymskyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu 1998 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 18.10.2024)

9. Butkevych V.H. Teoretychni osnovy vzaiemodii mizhnarodnoho i vnutrishnoderzhavnoho prava: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk. K., 1980. S. 32.

10. Kimmo N. Transforming International Law and Obligations into Finnish Criminal Legislation // Finnish Yearbook of International Law. Vol. X. Kluwer Law International, 2002. P. 327.

11. Halaburda N. A. Implementatsiia mizhnarodnykh kryminalno-protseuralnykh norm yak forma vplyvu mizhnarodnoho prava na natsionalne pravo. Aktualni problemy derzhavy i prava. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/566fb784-d8bb-437f-a54b-77b83443d75b/content> (дата звернення: 19.10.2024).

12. Pylypenko V. P. Deiaki pytannia implementatsii rymskoho statutu mizhnarodnoho kryminalnoho sudu u zakonodavstvo derzhav-chleniv.

// Pravova systema: teoriia i praktyka. 2020. № 4. S.147-153.

13. Germany, Act to Introduce the Code of Crimes against International Law of 26 June 2002, 26 June 2002 (2016).

14. Shcherban Ye. V. Deiaki pyttannia implementatsii Rymskoho statutu pro Mizhnarodnyi kryminalnyi sud / Ye. V. Shcherban, N. V. Kaminska. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. 2020. № 2. S. 138-143.

15. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (data zvernennia: 19.10.2024)

16. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy u zviazku z ratyfikatsiieiu Rymskoho statutu Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu ta popravok do noho. Proekt Zakonu. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/96f174ed-04e9-4506-a07f-a3e8e874d1aa](https://itd.rada.gov.ua/96f174ed-04e9-4506-a07f-a3e8e874d1aa) (data zvernennia: 18.10.2024)

17. Vysnovok Holovnoho nauково-ekspertnoho upravlinnia Aparatu Verkhovnoi Radu Ukrainy na proekt Zakonu Ukrainy «pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy u zviazku z ratyfikatsiieiu Rymskoho statutu Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu ta popravok do noho» vid 15 serpnia 2024 r. № 11484. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2492878> (data zvernennia: 19.10.2024)

18. International Criminal Law Guidelines: Implementing the Rome Statute of the International Criminal Court 28.01.2017 Centre for International Law Research and Policy (CILRAP). URL: <https://www.legal-tools.org/doc/e05157/>

19. Kryminalnyi kodeks Ispanii URL: https://documents.law.yale.edu/sites/default/files/criminal_code_spain.pdf (data zvernennia: 19.10.2024).

20. Zahynei-Zabolotenko Z., Hladun O. Porushennia zakoniv ta zvychaiv viiny (st. 438 kryminalnoho kodeksu Ukrainy): osoblyvosti kvalifikatsii z urakhuvanniam kontekstualnykh obstavyn. Pravo Ukrainy. 2023, № 5, s. 117-132.

21. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna : pidruchnyk / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin [ta in.] ; za red. V.V. Stashysa, V.Ia. Tatsiia. 4-te vyd., pererobl. i dopov. Kharkiv : Pravo, 2010.

22. Tatarenko H.V., Kotova L.V. Problemy implementatsii norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava shchodo pravovoho statusu viiskovopolonenykh. Tsentralnoukraiynskiy visnyk prava ta publicnoho upravlinnia. 2023. № 3. S.72-82.

23. Tekst proiektu novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy/Draft of the new Criminal Code of Ukraine stanom na 01 serpnia 2024 roku. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (data zvernennia: 20.10.2024)

24. Proiekt novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: peredumovy rozrobky, kontseptualni zasady, osnovni polozhennia: monografiia. Andrushko P.P., Bakumov O.S., Baulin Yu.V., Burdin V.M., Vyshnevska I.A., Horokh O.P., Hutorova N.O., Marchuk N.O., Navrotskiy V.O., Ponomarenko Yu.A., Streltsov Ye.L., Khavroniuk M.I. // Za zah. red. Yu.V. Baulina, M.I. Khavroniuka. K.: Kompaniia VAITE. 494 s.

25. Vysnovok lytovskykh ekspertiv shchodo proektu novoho KK Ukrainy. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/19/vysnovok-lytovskykh-ekspertiv-shhodo-proyektu-novogo-kk-ukrayiny.pdf> (data zvernennia: 20.10.2024).

26. Nakvi Yasmin. Amnistiiia za voieni zlochyny: mozhlyvist mizhnarodnoho vyznannia. Mizhnarodnyi zhurnal Chervonoho Khresta. 2003. S.293-345.

Tatarenko I.V., Kotova L.V. Criminal liability for war crimes in Ukraine in the context of the implementation of the rome statute of the international criminal court. – Article.

The article is dedicated to a comprehensive analysis of the concept and characteristics of the category of "war crimes" and the specifics of criminal liability for war crimes in Ukraine within the framework of the implementation of the norms of the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC). Given the increasing number of war crimes committed during the Russian-Ukrainian war, the issue of effectively prosecuting those responsible has become highly relevant for Ukraine's legal system. The primary objective of the article is to examine the mechanisms for holding individuals accountable for such crimes through the lens of international standards enshrined in the Rome Statute.

The article addresses the main challenges Ukraine faces in the process of implementing these norms, including issues of legislative regulation and gaps in national legislation. The authors emphasize that although Ukraine is not a full participant in the Rome Statute, it has recognized the jurisdiction of the ICC over crimes committed on its territory, creating a legal foundation for holding perpetrators accountable under international criminal law.

Attention is also given to the analysis of the existing challenges related to harmonizing the national legal system with international standards on criminal liability for war crimes. Particular focus is placed on the difficulties in proving such crimes and the coordination of efforts between national authorities and international organizations. A key aspect of the research is identifying legal obstacles that hinder the effective prosecution of war criminals, particularly those involved in military actions on Ukrainian territory.

The article also provides recommendations for improving Ukraine's legal framework to enhance its ability to ensure justice and the inevitability of punishment for war crimes. Special emphasis is placed on the need to amend Ukraine's Criminal Code in accordance with the provisions of the Rome Statute, which would allow for the more effective application

of both national and international mechanisms of criminal responsibility.

Overall, the research aims to identify pathways for improving national legislation in the area of prosecuting war crimes and ensuring Ukraine's compliance with its international obligations in the field of international criminal law.

Keywords: war crimes, elements of crimes, implementation, international criminal law, International Criminal Court (ICC), criminal liability, prosecution of war criminals, violation of the laws and customs of war, Rome Statute.

Авторська довідка:

Татаренко Ігор Віталійович – здобувач третього (освітнього-наукового) рівня вищої освіти першого року навчання кафедри публічного та приватного права СНУ ім. В. Даля. asp-081-24-64@snu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7320-4237>

Котова Любов Вячеславна – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічного та приватного права Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, +380509239987, kotova@snu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-2437-3624>

Стаття надійшла до редакції 22 жовтня 2024р.